

**XALQARO JINOYAT HUQUQIDA ATROF-MUHITGA QARSHI  
JINOYATLAR – EKOTSID JINOYATI TAVSIFI****Baxshilloeva Farangiz Baxtiyor qizi**

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti

Maxsus huquqiy fanlar va harbiy diplomatiya kafedrası

O'quv-metodik kabinet mudiri

ORCID: 0009-0009-9292-6284

**Annotatsiya**

Ushbu maqolada xalqaro jinoyat huquqi tizimida ekologik jinoyatlarning o'rni va "ekotsid" tushunchasining shakllanish jarayoni tahlil qilinadi. Muallif ekotsid atamasining kelib chiqishi, uning 1970-yillardan boshlab xalqaro huquqiy va siyosiy diskursga kirib kelishi, Stop Ecocide Foundation faoliyati hamda Rim Statutiga beshinchi jinoyat sifatida kiritish bo'yicha xalqaro tashabbuslarni ko'rib chiqadi. Rossiya-Ukraina mojarosi misolida ekologik zararlarning huquqiy oqibatlari tahlil etiladi. Xulosa qilib, muallif Rim Statutiga o'zgartirish kiritish va Xalqaro Jinoiy Sud yurisdiksiyasini tinchlik davridagi ekologik jinoyatlarga ham kengaytirish zarurligini asoslaydi.

**Kalit so'zlar:** ekotsid, xalqaro jinoyat huquqi, Xalqaro Jinoiy Sud, Rim Statuti, ekologik xavfsizlik, Rossiya-Ukraina mojarosi, atrof-muhitga qarshi jinoyatlar, xalqaro huquqiy javobgarlik

**Аннотация**

В статье анализируется место экологических преступлений в системе международного уголовного права и процесс формирования понятия «экоцид». Автор рассматривает происхождение термина, его появление в международно-правовом и политическом дискурсе с 1970-х годов, деятельность Stop Ecocide Foundation, а также международные инициативы по включению экоцида в Римский статут в качестве пятого преступления. На примере российско-украинского конфликта анализируются правовые последствия экологического ущерба. В заключение обосновывается необходимость внесения поправок в Римский статут и расширения юрисдикции Международного уголовного суда на экологические преступления, совершаемые в мирное время.

**Ключевые слова:** экоцид, международное уголовное право, Международный уголовный суд, Римский статут, экологическая безопасность, российско-украинский конфликт, преступления против окружающей среды, международно-правовая ответственность

## Abstract

This article examines the place of environmental crimes within international criminal law and traces the formation of the concept of "ecocide." The author explores the origin of the term, its entry into international legal and political discourse since the 1970s, the work of the Stop Ecocide Foundation, and international initiatives to include ecocide as a fifth crime under the Rome Statute. Using the Russia-Ukraine conflict as a case study, the legal consequences of environmental destruction are analyzed. The article concludes by justifying the need to amend the Rome Statute and expand the International Criminal Court's jurisdiction to cover environmental crimes committed in peacetime.

**Keywords:** ecocide, international criminal law, International Criminal Court, Rome Statute, environmental security, Russia-Ukraine conflict, crimes against the environment, international legal responsibility

## Xalqaro jinoyat huquqi tizimida ekologik jinoyatlarning o'рни va ahamiyati

Xalqaro jinoyat huquqi zamonaviy xalqaro huquq tizimining eng muhim tarmoqlaridan biri bo'lib, uning asosiy vazifasi insoniyat tinchligi hamda xalqaro xavfsizlikni ta'minlashdan iboratdir. Bu huquq tarmog'i o'z shakllanishining dastlabki bosqichlaridanoq insoniyatga eng katta tahdid soluvchi harakatlarni jazolashga qaratilgan. Shuning uchun ham u avvaliga to'rtta asosiy jinoyat turini — genotsid, insoniyatga qarshi jinoyatlar, urush jinoyatlari va agressiya (tajovuz) jinoyatini o'z ichiga olgan. Ushbu jinoyatlar inson sha'ni, tinchligi va davlatlararo munosabatlarning barqarorligiga tahdid sifatida e'tirof etilgan. Biroq, XX-XXI asrlardan boshlab inson faoliyatining ekologik oqibatlari tobora chuqurlashib, global darajadagi xavf manbaiga aylandi. Iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning qisqarishi, o'rmonlarning keng miqyosda yo'q qilinishi va radioaktiv ifloslanish kabi jarayonlar nafaqat tabiiy muvozanatni, balki inson hayotining o'zini xavf ostiga qo'yimoqda. Shu sababli, xalqaro hamjamiyat asta-sekin ekologik xavfsizlikni xalqaro tinchlik va xavfsizlik konsepsiyasining ajralmas qismi sifatida talqin eta boshladi.

Tarixiy jarayonlar shuni ko'rsatadiki, xalqaro jinoyat huquqi va uning turlari insoniyatning og'ir yo'qotishlari va urush dahshatlaridan so'ng shakllana boshlagan. Rimliklarning Karfagen dalalarini tuzlashi haqidagi afsonadan tortib, Iroqning Quvayt neft konlarini yoqib yuborishigacha, Isroilning Falastin zaytun bog'larini buldozer bilan haydashigacha, atrof-muhitni vayron qilish uzoq vaqtdan beri harbiy taktika bo'lib kelgan. Ammo harbiy qo'shinlar va ularning rahbarlari o'z zo'ravonliklari natijasida yuzaga kelgan insoniy qurbonlar uchun javobgarlikka tortilgan bo'lsa-da, tabiat olami ko'pincha e'tibordan chetda qoladigan qurbon bo'lib qoldi, hatto uning vayron bo'lishi u qo'llab-quvvatlagan odamlarning hayotiga moddiy ta'sir ko'rsatgan bo'lsa ham. Biroq, so'nggi yillarda "ekotsid"- tabiatga nisbatan zo'ravonlik, odamlarga nisbatan genotsidga o'xshash harakatni xalqaro huquqqa muvofiq jinoyat deb tan olinishi uchun global kompaniya olib borilmoqda<sup>1</sup>.

London Universitet qoshidagi Biologik xilma-xillik va atrof-muhit tadqiqotlari markazi olimlarining tadqiqotlariga ko'ra, bugungi kunga kelib qirilib ketish darajasi insoniyatdan oldingi davrga nisbatan 100-1000 marta yuqori deb baholanmoqda. Keyingi 50-yil ichida umurtqali hayvonlar (qushlar, baliqlar, amfibiyalar, sudralib yuruvchilar, sut emizuvchilar) ning 50% dan ko'prog'i yo'qolib ketdi, dalillar shuni ko'rsatadiki, hasharotlar xuddi shunday yoki undan ham tezroq kamayib bormoqda, ularning umumiy massasi yiliga 2,5% ga kamaymoqda. Biologik xilma-xillik Yerning o'ziga xos xususiyati bo'lib, u insonning yashashi uchun muhimdir va inson boshqa turlarni himoya qilish uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga oladi. Biologik xilma-xillik muhim ekologik funksiyalarni, jumladan, birlamchi ishlab chiqarish, ozuqa moddalarini qayta ishlash va suv aylanishini ta'minlaydi. Bundan tashqari, u ekinlarni changlatish, yog'och va potensial dori-darmonlar kabi amaliy foyda keltiradi; ba'zi changlatuvchilar kabi ixtisoslashgan turlarning yo'qolishi ushbu muhim xizmatlarni buzishi mumkin<sup>2</sup>. Ushbu tadqiqot natijalaridan ma'lumki, Ekologik jinoyatlar bevosita atrof-muhitga zarar yetkazuvchi noqonuniy harakatlardir. Ular ekotizimlarga sezilarli zarar yetkazishi, kasallik xavfini oshirishi, ekologik falokat, oziq-ovqat zanjirining ifloslanishi, yovoyi tabiatning tanazzulga uchrashi, umr ko'rish davomiyligining qisqarishi va odamlarning kasallanish darajasining oshishiga olib kelishi mumkin. Ekologik jinoyatchilik dunyodagi to'rtinchi yirik jinoiy korxona hisoblanadi. Bu

<sup>1</sup>Damien Gayle, "What Is Ecocide and Could It Become a Crime under International Law?" *The Guardian*, May 28, 2025, <https://www.theguardian.com/environment/2025/may/28/what-is-ecocide-and-could-it-become-a-crime-under-international-law>

<sup>2</sup> European Law Institute, *ELI Report on Ecocide: Model Rules for an EU Directive and a Council Decision* (Vienna: European Law Institute, 2023), [https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user\\_upload/p\\_eli/Publications/ELI\\_Report\\_on\\_Ecocide.pdf](https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Report_on_Ecocide.pdf)

jinoyatlarga o'rmonlarni noqonuniy kesish, hayvonot dunyosi savdosi, xavfli chiqindilarni tashlash, noqonuniy baliq ovlash va yo'qolib ketish xavfi ostidagi turlar savdosi va boshqalar kiritish mumkin. Keng qamrovli bo'lishiga qaramay, ushbu huquqbuzarliklarni aniqlash va jinoiy javobgarlikka tortish qiyin bo'lib bormoqda. Bundan tashqari, Interpol ma'lumotlariga ko'ra, ekologik jinoyatchilik odam savdosidan keyin giyohvand moddalar va kontrafakt mahsulotlardan keyin dunyoda 3-o'rindagi eng daromadli jinoiy biznes deb ta'kidlamoqda. Tabiiy resurslarning global tanqisligi o'sib borayotgani transmilliy jinoiy tashkilotlarni o'ziga jalb qilmoqda, ular tezda an'anaviy jinoiy faoliyatdan tabiiy resurslarning noqonuniy savdosiga o'tmoqda<sup>3</sup>.

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, ekologik jinoyatlar bugungi kunda insoniyat xavfsizligiga tahdid soluvchi eng jiddiy omillardan biriga aylangan. Atrof-muhitning buzilishi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi va tabiiy resurslarning noqonuniy ekspluatatsiyasi nafaqat milliy, balki xalqaro miqyosda barqarorlikni izdan chiqarmoqda. Shu bois, xalqaro jinoyat huquqi tizimida ekologik jinoyatlarni alohida toifa sifatida tan olish, ularning tarkibiy belgilarini aniqlashtirish va "ekotsid" tushunchasini huquqiy maqomga ega qilish dolzarb masalaga aylanmoqda. Bunday jinoyatlar bilan samarali kurashish xalqaro hamkorlik, huquqni qo'llash amaliyoti hamda javobgarlik mexanizmlarini mustahkamlashni talab etadi. Natijada, ekologik xavfsizlikni xalqaro tinchlik va xavfsizlikning ajralmas qismi sifatida e'tirof etish insoniyatning uzoq muddatli yashash imkonini saqlab qolishning eng muhim huquqiy kafolatlaridan biri bo'lib xizmat qiladi.

### **Ekotsid jinoyatining vujudga kelish jarayoni va nazariy tahlili**

Atrof-muhitga nisbatan keng ko'lamli zarar yetkazish holatlari insoniyat tarixida ko'p bora kuzatilgan bo'lsa-da, ularni xalqaro huquq nuqtayi nazaridan jinoyat sifatida baholash g'oyasi nisbatan kech shakllangan. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab ekologik muammolarning keskinlashuvi, urushlar davrida tabiiy resurslarning qasddan yo'q qilinishi va inson faoliyatining global oqibatlari "ekotsid" atamasining paydo bo'lishiga zamin yaratdi. Mazkur tushuncha dastlab siyosiy va axloqiy muhokamalarda qo'llanilgan bo'lsa-da, keyinchalik xalqaro jinoyat huquqi doirasida nazariy tahlil va huquqiy asos izlash jarayoniga sabab bo'ldi. Bugungi kunda "ekotsid"ni mustaqil xalqaro jinoyat sifatida tan olish masalasi nafaqat huquqiy, balki ilmiy, falsafiy va axloqiy darajada ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois, ushbu bo'limda

<sup>3</sup> European Law Institute, *ELI Report on Ecocide: Model Rules for an EU Directive and a Council Decision* (Vienna: European Law Institute, 2023),

[https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user\\_upload/p\\_eli/Publications/ELI\\_Report\\_on\\_Ecocide.pdf](https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Report_on_Ecocide.pdf)

ekotsid tushunchasining vujudga kelish jarayoni va uning nazariy asoslari tahlil qilinadi.

Ekotsidni ta'riflash va uni xalqaro jinoyat sifatida tan olishga bo'lgan turli urinishlar tarixi uzoq davom etgan. 1970-yildayoq "ekotsid" atamasi Vashingtondagi urush va milliy mas'uliyat bo'yicha konferensiyada professor Artur Galston tomonidan qo'llanilgan bo'lib, u: "agar (genotsid) insoniyatga qarshi abadiy davom etishi mumkin bo'lsa, unda tabiiy muhitni yo'q qilishga urinish ham xuddi shunday bezovta qiluvchi deb tasniflanishi kerak. Bunday vahshiylik shunga o'xshash tushunchani - ekotsid yoki ma'lum bir muhitni yo'q qilishga urinishni talab qildi", deya ta'kidlagan. 1972-yilda BMTning atrof-muhit bo'yicha konferensiyasida Shvetsiya Bosh vaziri Olaf Palme xalqaro jinoyat sifatida ekotsid g'oyasini ilgari surdi. U Birlashgan Millatlar Tashkilotining Stokgolmdagi Atrof-muhit bo'yicha konferensiyasidagi kirish nutqida Vetnam urushini "ekotsid" sifatida tilga oldi<sup>4</sup>. 2021-yilda Stop Ecocide Foundation ekotsid tushunchasining ta'rifini ishlab chiqish maqsadida mustaqil ekspertlar komissiyasini (Independent Expert Panel-IEP) tuzdi. IEPga ko'ra: "Ekotsid – bu ataylab yoki ehtiyotsiz ravishda sodir etilgan, ularning natijasida atrof-muhitga jiddiy hamda keng ko'lamli yoki uzoq muddatli zarar yetkazilish ehtimoli yuqoriligini bilgan holda amalga oshirilgan noqonuniy harakatlarni anglatadi"<sup>5</sup>. Ta'kidlash joizki, ekotsid atamasining mazmuni uning etimologiyasida ham to'liq aks etadi. Ushbu so'z qadimgi yunoncha *oikos* (uy, maskan) va lotincha *cadere* (o'ldirmoq) so'zlaridan kelib chiqqan. Shunday ekan, ekotsid so'zma-so'z "uyimizni o'ldirish" ma'nosini bildiradi<sup>6</sup>.

Ekotsid xalqaro jinoyat huquqidagi insoniyatga qarshi jinoyat turlar, jumladan genotsid bilan o'zaro uzviy bog'liqlikka ega deyish mumkin. Haqiqatan ham, ekotsid va genotsid ko'pincha yonma-yon yuradi. Dunyo bo'ylab ekologik vayronagarchilik mahalliy jamoalarni ham yo'q qilmoqda. Misol uchun Braziliyaning Yanomami shtati o'z hududlaridagi 20 ming noqonuniy konchilar tomonidan simobdan zaharlanishga duch kelmoqda. Mahalliy Alyaska qishloqlarining 87 foizi iqlim bilan bog'liq eroziyani boshdan kechirmoqda<sup>7</sup>. Shunga o'xshash bir necha talofotlar sababli bugungi

<sup>4</sup> European Law Institute, *ELI Report on Ecocide: Model Rules for an EU Directive and a Council Decision* (Vienna: European Law Institute, 2023),

[https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user\\_upload/p\\_eli/Publications/ELI\\_Report\\_on\\_Ecocide.pdf](https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Report_on_Ecocide.pdf)

<sup>5</sup> Stop Ecocide International, "Legal Definition of Ecocide," *StopEcocide.earth*, June 2021,

<https://www.stopecocide.earth/legal-definition>

<sup>6</sup> Jojo Mehta va Julia Jackson, "To Stop Climate Disaster, Make Ecocide an International Crime. It's the Only Way," *The Guardian*, February 24, 2021, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2021/feb/24/climate-crisis-ecocide-international-crime>

<sup>7</sup> Jojo Mehta va Julia Jackson, "To Stop Climate Disaster, Make Ecocide an International Crime. It's the Only Way," *The Guardian*, February 24, 2021, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2021/feb/24/climate-crisis-ecocide-international-crime>

kunda, ko‘plab xalqlar, ijtimoiy faollar va olimlar, jumladan, Greta Tunberg jahon yetakchilarini Xalqaro Jinoiy Sud (ICC) ekotsidni joriy etishga chaqirmoqda. Bu masala Xalqaro jinoiy sudning rasmiy normativ-huquqiy hujjati Rim Statutida ham qisman nazarda tutib ketilgan. Rim statuti Xalqaro jinoiy sud to‘rtta xalqaro jinoyatni belgilab bergan xalqaro shartnoma hisoblanadi: genotsid, insoniyatga qarshi jinoyatlar, harbiy jinoyatlar hamda agressiya jinoyati. Hozirda bir qator tashabbuskorlar ekotsidni tinchlikka qarshi beshinchi jinoyat sifatida Statutga kiritishni istamoqda. Bunda atrof-muhitga eng og‘ir zarar yetkazadigan, odatda sanoat miqyosida yoki keng hududda sodir bo‘ladigan xatti-harakatlar nishonga olinadi hamda asosiy qaror qabul qiluvchilar javobgarlikka tortilishi ko‘zda tutiladi. Rim statuti 8-moddasi 2-bandining (b) kichik bandi (iv) qismida xalqaro qurolli mojaro doirasida quyidagi harakat harbiy jinoyat sifatida belgilangan: “Bunday hujum natijasida tasodifiy ravishda tinch aholi orasida halok bo‘lish yoki jarohatlanish, yoki fuqaroviy obyektlarga zarar yetishi, yoxud tabiiy muhitga keng ko‘lamli, uzoq muddatli va jiddiy zarar yetkazilishi aniq bo‘lishini bilgan holda qasddan hujum uyushtirish; bunda ushbu zarar kutilayotgan aniq va bevosita umumiy harbiy ustunlikka nisbatan ravshan darajada ortiqcha bo‘lishi lozim<sup>8</sup>”. Shuni ta’kidlash lozimki, ekotsid atamasining ta’rifida qo‘llanilgan “uzoq muddatli zarar” iborasi Rim statutining 8-moddasi 2-band (b) kichik bandidagi (iv) qismida keltirilgan “tabiiy muhitga uzoq muddatli va jiddiy zarar yetkazish” ekotsid atamasiga mazmunan o‘xshash bo‘lib, mazkur norma allaqachon ekologik zararni urush jinoyati sifatida kriminalizatsiya qilgan, biroq javobgarlik faqat qurolli mojaro davrida sodir etilgan xatti-harakatlar bilan cheklangan. Xuddi shuningdek, “keng ko‘lamli, uzoq muddatli va jiddiy zarar” iborasi 1977-yilgi Jeneva konvensiyasiga Qo‘shimcha protokolning 35-moddasi 2-qismi va 55-moddasida atrof-muhitni muhofaza qilish doirasida qo‘llanilgan<sup>9</sup>. Rim statuti hozirgi shaklida, asosan, odamlar va mulkka bevosita va yaqqol ta’sir ko‘rsatadigan zararlarni qamrab oladi, ekotizimlarga faqat bilvosita yoki alohida ta’sir etadigan zararlarni esa hisobga olinmaydi. Ekotsid jinoyatisiz Rim statuti tabiat va insoniyat o‘zaro bog‘liq ekanligini, shuningdek, atrof-muhitga yetkazilgan zarar oqibatida odamlar uchun yuzaga keladigan aniq salbiy ta’sirlar yillar davomida namoyon bo‘lishi mumkinligini e’tiborga olmaydi, shuning uchun u na atrof-muhit, na insoniyat uchun yetarli darajada himoya ta’minlaydi. Statut faqat bir holatda urush kontekstida sof ekologik zarar masalasini harbiy jinoyat sifatida ko‘rib chiqadi.

<sup>8</sup> Rome Statute of the International Criminal Court, International Criminal Court, May 2024, <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>

<sup>9</sup> International Committee of the Red Cross, *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I, 1977)*, ICRC, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ekotsid jinoyati nafaqat ekologik xavfsizlikni ta'minlashga, balki insoniyat xavfsizligi va global adolatni ta'minlashga qaratilgan. Shu bois, ekotsid tushunchasining vujudga kelishi va nazariy asoslarini o'rganish xalqaro jinoyat huquqi kontekstida uni mustaqil jinoyat sifatida e'tirof etishga yo'l ochadi.

### **Xalqaro jinoyat huquqida ekotsid huquqining tan olinish bosqichlari.**

Ekotsidni xalqaro jinoyat sifatida e'tirof etishga qaratilgan jarayon bir maromda kechgan emas. Uning rivojlanishi global ekologik inqirozlar, qurolli mojaralarning atrof-muhitga ko'rsatgan oqibatlari, xalqaro huquq subyektlarining siyosiy pozitsiyalari hamda fuqarolik jamiyatining kuchayib borayotgan talablari bilan chambarchas bog'liq. Mazkur omillar ta'siri ostida ekotsid konsepsiyasi bosqichma-bosqich shakllanib, dastlabki ilmiy va konseptual yondashuvlardan tortib, xalqaro jinoyat huquqi doirasida normativ asos izlash jarayonigacha bo'lgan yo'lni bosib o'tgan. Bugungi kunda ushbu konsepsiyaning tarixiy ildizlari, uning xalqaro huquqdagi dastlabki takliflari va kodifikatsiya tashabbuslari ekotsidni mustaqil xalqaro jinoyat sifatida shakllantirishga zamin yaratib kelmoqda.

Ekotsid huquqiga tegishli rasmiy veb saytdagi ma'lumotlarga ko'ra, uning alohida jinoyat sifatida tan olinish jarayonlari rasman 1970-yildan boshlanib, hozirgacha davom etib kelmoqda. Yarim asr mobaynida davom etib kelayotgan tan olinish jarayonini bir necha bosqichlarga bo'lib tahlil qilish mumkin. Bunda ilk tashabbuslar va zamonaviy bosqichlarga ajratishimiz mumkin. Professor Artur U. Galston tomonidan "ekotsid" termini ilk bor ilmiy va jamoatchilik diskursiga kirib keldi. Professor Galston Vashingtondagi urush va milliy mas'uliyat bo'yicha konferentsiyada "ekotsid" ni ishlab chiqdi va u yerda ekotsidni taqiqlash bo'yicha yangi xalqaro shartnomani taklif qildi. Galston amerikalik biolog bo'lib, keyinchalik Agent Oranega aylangan kimyoviy moddaning defoliant ta'sirini aniqlagan. Keyinchalik bioetikachi bo'lib, u 1970-yilda birinchi bo'lib ekotizimlarning ommaviy shikastlanishi va yo'q qilinishini ekotsid sifatida tavsifladi<sup>10</sup>. Ushbu atamaning paydo bo'lishi inson faoliyati natijasida yuzaga kelayotgan keng ko'lamli ekologik zararlarni mustaqil huquqiy kategoriya sifatida baholash zaruratini ko'rsatib berdi. 1972-yilda esa Shvetsiya Bosh vaziri Vetnam urushi davomida sodir bo'lgan ekologik vayronagarchiliklarni "ekotsid" sifatida atab, bu masalani xalqaro huquq darajasida ko'tarilishiga turtki berdi. Bu hodisa ekotsidni urush oqibatidagi ekologik zarar kontekstida ko'rib chiqishning ilk siyosiy-huquqiy misollaridan biri bo'ldi. 1973-yilda amerikalik xalqaro huquqshunos

<sup>10</sup> History of Ecocide," *Ecocide Law*, <https://ecocidelaw.com/history/>

Richard Falk tomonidan “Ekotsid jinoyati bo’yicha xalqaro konvensiya” loyihasining taklif qilinishi mazkur konsepsiyani normativlashtirish bo’yicha birinchi fundamental ilmiy-huquqiy yondashuv sifatida tarixga kirdi. Falkning loyihasi ekologik zararlarni tinchlik davrida ham jinoyat sifatida kvalifikatsiya qilish g’oyasini ilgari surdi. 1978-yilda BMTning Irtiqy kamsitishning oldini olish va ozchiliklarni himoya qilish bo’yicha Subkomissiyasi ekotsidni Genotsid konventsiasiga qo’shimcha sifatida kiritish taklifini ilgari surdi. Bu esa ekotsidni xalqaro jinoyatlar tizimida alohida o’rin egallashi mumkin bo’lgan norma sifatida tan olish yo’lidagi eng dastlabki rasmiy-huquqiy tashabbuslardan biri bo’ldi<sup>11</sup>. 1990-yilda Vetnam ekotsidni birinchi bo’lib milliy qonunchiligida kodifikatsiya qilgan davlatga aylandi. Bu harakatdan so’ng atrof-muhit himoyasi global darajaga ko’tarilib davlatlar o’z munosabatlarini bildirib boshladi. 10 dan ortiq davlatlar ekotsidni va tabiatga qarshi harakatlarni o’z milliy qonunchiligida jinoyat sifatida e’tirof etib boshladi<sup>12</sup>.

So’nggi yillarda atrof-muhitga yetkazilgan zararlarni jinoyat sifatida tan olish masalasi milliy, mintaqaviy va global darajalarda tobora dolzarb bo’lib bormoqda. Natijada, Xalqaro Jinoiy Sudning yurisdiksiyasiga ekotsid jinoyatini kiritish g’oyasi ancha kengaydi. Buni ko’plab fuqarolik jamiyati tashkilotlari va ortib borayotgan xalqaro huquq olimlari ham qo’llab-quvvatlamogda. 2017-yilda yurist va yozuvchi Polly Higgins hamda Jojo Mehta Rim Statutiga ekotsid jinoyatini tan olish va kiritish jarayonini rag’batlantirish va yengillashtirish maqsadida Stop Ecocide Foundation tashkilotini tuzdilar. Shu asosda, 2020-yilda Stop Ecocide Foundation ekotsidning huquqiy ta’rifini ishlab chiqish uchun Philippe Sands va Dior Fall Sow rahbarligida 12 nafar ekspertdan iborat xalqaro ekspertlar panelini (IEP) tashkil qildi<sup>13</sup>. 2019-yilda Vanuatu Respublikasi va Maldiv Respublikasi Xalqaro Jinoiy Sudga a’zo davlatlar 18-sessiyasida ekotsid tushunchasini ko’rib chiqishni rasmiy taklif qilgan. Fransiya Prezidenti Emmanuel Makron ham bir nechta hollarda ekotsid jinoyati bo’yicha qonunchilik tashabbusini qo’llab-quvvatlagan, shuningdek, Belgiya hukumati 2020-yilda ekotsid bilan bog’liq masalalarni XJS bilan rasmiy muhokama qilgan<sup>14</sup>. IEP ta’rifiga asoslanib, 2024-yil 9-sentabrda Tinch okeani orol davlatlari Vanuatu, Fiji va Samoa BMT Bosh kotibiga va A’zo davlatlar Assambleyasining O’zgartirishlar bo’yicha ishchi guruhiga Rim Statutini ekotsidni genotsid, harbiy jinoyatlar,

<sup>11</sup> *Ecocide Law*, “History of Ecocide,” <https://ecocidelaw.com/history/>

<sup>12</sup> *Ecocide Law*, “Existing Ecocide Laws,” <https://ecocidelaw.com/existing-ecocide-laws/>

<sup>13</sup> Vincenzo Elia, “Ecocide to Effectively Stimulate the Integration of International Environmental and Criminal Laws,” *Asian Journal of International Law*, August 13, 2025, 1–12, <https://doi.org/10.1017/S2044251325100702>

<sup>14</sup> Yicun Zhang, “International Criminal Law: Should Ecocide Become the Fifth Core International Crime?” *Studies in Law and Justice* 4, no. 2 (April 2025): 50–59, <https://www.pioneerpublisher.com/slj/article/view/1286>

insoniyatga qarshi jinoyatlar va tajovuz bilan bir qatorda xalqaro jinoyat sifatida tan olish maqsadida o'zgartirish bo'yicha taklif yuborganlar. Shunga o'xshash g'oya 1991-yilda "Insoniyat tinchligi va xavfsizligiga qarshi jinoyatlar kodeksi"<sup>15</sup> loyihasi ishlab chiqilgan vaqtida ham ko'rib chiqilgan. Xalqaro huquq komissiyasi atrof-muhitga qasddan va jiddiy zarar yetkazishni jinoyat sifatida belgilashni taklif qilgan, biroq bu tashabbus siyosiy qo'llab-quvvatlash yetishmasligi sababli amalga oshmagan. Shu bois, hozirgi kunda Rim Statuti atrof-muhitga yetkazilgan zararlarni faqat 8-moddasi 2-bandi (b) kichik bandi (iv) doirasida tilga oladi, unda urush davrida sodir etilgan hujumlar kutilayotgan aniq va bevosita umumiy harbiy ustunlikka nisbatan ravshan darajada ortiqcha bo'lsa jinoyat sifatida hisoblanadi<sup>16</sup>. Yevropa Ittifoqi darajasida, 2019-yilda qabul qilingan "Dunyo bo'yicha inson huquqlari va demokratiya" bo'yicha rezolyutsiyalar hamda 2030-yilga mo'ljallangan Yevropa Ittifoqi biologik xilma-xillik strategiyasida Yevropa Parlamenti "EI va a'zo davlatlarni Xalqaro Jinoyat Sudning Rim Statuti doirasida ekotsidni xalqaro jinoyat sifatida tan olishni rag'batlantirishga"<sup>17</sup> chaqirishga ovoz bergan. Shuningdek, Yevropa Komissiyasining "Atrof-muhitga oid jinoyatlar bo'yicha direktivani"<sup>18</sup> qayta ko'rib chiqish bo'yicha taklifida ekotsid tilga olingan, garchi faqat izohda eslatilgan bo'lib, asosiy normativ qoidalarda hech qanday ifodasi yo'q va bu fakti og'irlashtiruvchi holat sifatida ko'rsatadi. Ko'rib turganimizdek, Fransiya Iqlim va Barqarorlik Qonunini qabul qilgan, Belgiya esa ekotsid jinoyatini qayta ko'rib chiqilgan Jinoyat Kodeksi loyihasiga kiritgan<sup>19</sup>.

Ma'lumotlar tahili shuni ko'rsatadiki, atrof-muhitga oid jinoyatlarni xalqaro hamjamiyat tomonidan kiritish masalasi uzoq vaqtdan beri muhokama qilinib kelgan va ushbu mavzu BMT doirasida o'nlab yillar davomida o'rganilgan. Endi esa ushbu huquqiy bo'shliqni to'ldirish va ekotsid jinoyatini xalqaro jinoyat huquq tizimiga kiritish vaqti keldi. Bunday jinoyatni yaratishda, xususan, aniq huquqiy ta'rifning yetishmasligi kabi ko'plab huquqiy qiyinchiliklar mavjudligi, ushbu sa'y-harakatlarni

<sup>15</sup> United Nations, *Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind*, Yearbook of the International Law Commission, 1991, Vol. II, Part 2, 79–107,

[https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft\\_articles/7\\_4\\_1996.pdf](https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996.pdf)

<sup>16</sup> Vincenzo Elia, "Ecocide to Effectively Stimulate the Integration of International Environmental and Criminal Laws," *Asian Journal of International Law*, published online August 13, 2025, 1–12, <https://doi.org/10.1017/S2044251325100702>

<sup>17</sup> European Parliament, *Legislative Resolution of 27 February 2024 on the Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the Protection of the Environment through Criminal Law and Replacing Directive 2008/99/EC* (P9\_TA(2024)0093), February 27, 2024, Publications Office of the European Union, [https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0014\\_EN.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0014_EN.html)

<sup>18</sup> European Commission, *950a9dd4-84ce-4163-8c0d-8357ccbadf9d\_EN*,

[https://commission.europa.eu/document/950a9dd4-84ce-4163-8c0d-8357ccbadf9d\\_en](https://commission.europa.eu/document/950a9dd4-84ce-4163-8c0d-8357ccbadf9d_en)

<sup>19</sup> European Law Institute, *ELI Report on Ecocide: Model Rules for an EU Directive and a Council Decision* (Vienna: European Law Institute, 2023),

[https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user\\_upload/p\\_eli/Publications/ELI\\_Report\\_on\\_Ecocide.pdf](https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Report_on_Ecocide.pdf)

tark etish kerakligini anglatmaydi. Xalqaro Jinoiy Sudning o'zida ma'lum cheklovlar bo'lgan bo'lsa-da, bu uni global miqyosdagi muhim muammolarni hal qilishdagi rolini o'ynashiga to'sqinlik qilmagan<sup>20</sup>. Shundan kelib chiqib va Xalqaro Jinoiy Sudning dunyo tinchligi va xavfsizligini ta'minlashdagi rolini to'liq amalga oshirish maqsadida, davlatlar yangi vaziyatga doimiy moslashuv asosida hamkorlikni kuchaytirishi, mavjud xalqaro jinoiy huquqdagi bo'shliqlarni to'ldirishi va ekotsid harakatlarini Xalqaro Jinoiy Sud yurisdiksiyasiga kiritishi lozim. Bu esa ekotsidni mavjud to'rtta asosiy xalqaro jinoyat toifasiga yangi jinoyat sifatida qo'shish orqali amalga oshirilishi mumkin. Ekotsid jinoyatini belgilash nafaqat davlatlar yoki tashkilotlar tomonidan yetkazilgan ekologik zararning jiddiyligini ko'rsatadi, balki tegishli davlatlarga bosim o'tkazish orqali ularni buzuvchi harakatlarini to'xtatishga undaydi. Shuningdek, shaxslarni javobgarlikka tortish va tegishli subyektlarga jinoiy jazo qo'llash orqali ekotsid jinoyatining ogohlantiruvchi ta'siri ham e'tibordan chetda qolmaydi, bu esa potentsial jinoyatchilarni atrof-muhitni buzishdan, obro' va moliyaviy zarar qo'rquvi bilan, to'xtatishi mumkin.

### **Ekotsid jinoyatiga oid xalqaro huquqiy amaliyot tahlili**

Ekotsid konsepsiyasi xalqaro huquq doirasida aniq normativ asosga ega bo'lish jarayonida bo'lsa-da, hozirgacha Xalqaro Jinoiy Sud darajasida mustaqil rasmiy ishlar amalga oshirilgani qayd etilmagan. Shu bilan birga, global miqyosda sodir bo'layotgan urushlar, davlatlararo ziddiyatlar va tabiiy resurslar ustidan kurashlar ekotsidga aloqador xatti-harakatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'lib kelmoqda. Bu holatlar amaliyotda, garchi rasmiy sud ishlariga aylanmagan bo'lsa ham, ekotsidning huquqiy talqinini va xalqaro javobgarlik konsepsiyasini yanada muhim va dolzarb masala sifatida namoyon etadi.

Shunday global jarayonlar fonida, xalqaro huquqda ekotsidni tan olish zaruratini yanada kuchaytirayotgan eng dolzarb misollardan biri sifatida Rossiya-Ukraina mojarosining ekologik oqibatlari ko'plab tadqiqotlarda alohida ko'rsatib o'tilmoqda. Oxirgi 5 yillik davomida Rossiya-Ukraina urushi Ukraina ekologiyasiga halokatli ta'sir ko'rsatdi. Ukrainaga bostirib kirishning dastlabki to'rt oyida 37 000 dan ortiq yong'inlar mamlakatni kuydirib, "taxminan chorak million akr o'rmonlar va boshqa tabiiy ekotizimlarga ta'sir ko'rsatdi"<sup>21</sup>. Urush natijasida Ukraina yuz minglab portlovchi moddalarning ta'sirini zararsizlantirdi yoki yutib yubordi, ikki million

<sup>20</sup> Yicun Zhang, "International Criminal Law: Should Ecocide Become the Fifth Core International Crime?" *Studies in Law and Justice* 4, no. 2 (April 2025): 50–59, <https://www.pioneerpublisher.com/slj/article/view/1286>

<sup>21</sup> Fred Pearce, "Collateral Damage: The Environmental Cost of the Ukraine War," *Yale Environment* 360, August 29, 2022, <https://e360.yale.edu/features/ukraine-russia-war-environmental-impact>

gektardan ortiq o'rmonlar, ifloslangan daryolar va neft bilan to'yingan botqoqliklar, yo'q bo'lib ketish xavfi ostida turgan yuzlab o'simlik va hayvon turlari, butun mamlakat bo'ylab sochilib yotgan zaharli harbiy chiqindilar yo'q qilindi<sup>22</sup>. Faqatgina Kaxovka suv ombori to'g'onining konstruktiv qulashining o'ziyoq halokatli oqibatlariga olib keldi. Ushbu to'g'on bir vaqtlar Yuta shtatidagi Buyuk Tuz ko'liga teng keladigan hajmdagi suvni ushlab turgan edi. To'g'onning qulash natijasida ukrainalik fuqarolar halok bo'ldi, qishloqlar va mingdan ortiq uylar suv ostida qoldi, qo'riqxonalar hududlari butkul yo'q bo'ldi hamda hayvonot bog'i suvga to'lib, yuzlab hayvonlar nobud bo'ldi<sup>23</sup>. Bu voqea xalqaro ekspertlar tomonidan nafaqat ekologik halokat, balki qurolli mojaroning atrof-muhitga qasddan yoki beparvolik bilan zarar yetkazish ko'rinishidagi jinoyat sifatida baholanishi mumkin bo'lgan holat sifatida qayd etildi. Ukraina hozirda 2022-yildagi Rossiya bosqinidan kelib chiqqan ekologik zararlar yuzasidan, xususan Chernobil va Zaporizhye atom elektr stansiyalarining egallab olinishi bilan bog'liq holda, Xalqaro jinoiy sud doirasida Rossiyaga qarshi dalillar to'plab, huquqiy ishlar tayyorlamoqda<sup>24</sup>. Atom obyektlari ustidan nazoratsiz harbiy harakatlar olib borilishi xalqaro gumanitar huquqda qo'shimcha xavf tug'diruvchi mustaqil buzilish sifatida qaraladi. Bu holatlar atrof-muhitning keng ko'lamli, uzoq muddatli va jiddiy zararlanishi ehtimolini oshiradi. Ushbu Rossiya-Ukraina mojarosi misolida ekotsid bilan bog'liq masalalarni ko'rib chiqsak, Rim statutining 8-moddasi 2-bandi (b) kichik bandidagi (iv) qismida<sup>25</sup> belgilangan norma ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur qoida qurolli mojaro davrida atrof-muhitga keng ko'lamli, uzoq muddatli va jiddiy zarar yetkazish harbiy zarurat bilan oqlanmasligini va bunday xatti-harakatlar harbiy maqsadlar bilan mutanosib bo'lmaganda, harbiy jinoyat sifatida baholanishi mumkinligini belgilaydi. Rossiya-Ukraina urushi chog'ida kuzatilgan ekologik talafotlar esa ekotsid ta'rifida keltirilgan asosiy mezonlar – bilish mumkin bo'lgan sharoitda sodir etilgan, atrof-muhitga jiddiy, keng ko'lamli yoki uzoq muddatli zarar yetkazish bilan ma'lum darajada uyg'unlashadi. Shu sababli mazkur mojaro xalqaro huquqda ekotsidni mustaqil jinoyat sifatida tan olish zarurati borasidagi munozaralarni sezilarli darajada kuchaytirdi. Natijada, ekotsidning aniq normativ ta'rifi, uning subyektiv tomoni, qo'llanish doirasi

<sup>22</sup> Jonathan Watts, "The 'Silent Victim': Ukraine Counts War's Cost for Nature," *The Guardian*, February 20, 2023, <https://www.theguardian.com/world/2023/feb/20/ukraine-war-cost-for-nature-russia>

<sup>23</sup> Alexandria Hanna, "Killing Our Home: The Case for Creating an International Crime of Ecocide," *Social Justice & Equity Law Journal* 6 (Spring 2023): 1–..., <https://my.willamette.edu/site/law-journals/pdf/6/alexandria.pdf>

<sup>24</sup> "Ecocide: Should Destroying Nature Be an International Crime?" *Eco-Business*, April 4, 2023, <https://www.eco-business.com/news/ecocide-should-destroying-nature-be-an-international-crime/>

<sup>25</sup> *Rome Statute of the International Criminal Court*, International Criminal Court, May 2024, <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>

va Xalqaro jinoiy sud yurisdiksiyasi bilan bog‘liq bir qator masalalar ilmiy-huquqiy jamoatchilik tomonidan yanada chuqurroq tahlil etilishini talab qilmoqda.

### **Xulosa**

Ma'lumki, Xalqaro Jinoiy Sudning yurisdiksiyasi asosan urush jinoyatlari, genotsid, insoniyatga qarshi jinoyatlar hamda agressiya kabi aniq belgilangan jinoyatlar doirasida tartibga solingan. Biroq, ekotsid yangi va o'ziga xos xususiyatlarga ega jinoyat sifatida, mavjud yurisdiksiya me'yorlarini kengaytirishni taqozo etadi. Bu esa Xalqaro Jinoiy Sudning ekologik xavfsizlikni ta'minlash va insoniyat manfaatlarini himoya qilishdagi rolini mustahkamlash nuqtai nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi. Bilamizki, tinchlik davrida sodir etiladigan ekologik jinoyatlar bo'yicha yurisdiksiyani aniqlashtirish zarurati mavjud. Hozirgi Rim Statuti asosan qurolli mojarolar davrida yuz beradigan ekologik talafotlarni tartibga soladi, ammo ekotsid ko'pincha davlatlar yoki transmilliy korporatsiyalar tomonidan amalga oshiriladigan, uzoq muddatli va global miqyosdagi ekologik zararlar shaklida sodir bo'ladi. Shu sababli, Rim Statutiga tegishli o'zgartirishlar kiritilib, Xalqaro Jinoiy Sudga tinchlik davrida sodir etilgan ekotsid jinoyatlarini tergov qilish vakolati aniq ko'rsatib berilishi lozim. Bu XJSning faqat urush davridagi ekologik jinoyatlar bilan cheklanmasdan, tizimli va qaytarib bo'lmaydigan ekologik talofotlarni ham nazorat qilish imkonini yaratadi. Bundan tashqari, ekotsidning ko'p hollarda transmilliy xarakterga ega ekanligi e'tiborga molikdir. Bir nechta davlatlar yoki transmilliy korporatsiyalar tomonidan global miqyosda amalga oshiriladigan ekologik zararlar XJS tomonidan ta'qib qilinishi lozim. Shu sababli, o'zgartirilgan Rim Statuti transmilliy ekologik jinoyatlar bo'yicha yurisdiksiyani aniq belgilashi, davlatlarni esa xalqaro hamkorlik mexanizmlari orqali ekotsid jinoyatini ta'qib qilishga rag'batlantirishi kerak.

Bugungi kunda ekotsid konsepsiyasi xalqaro jinoyat huquqining dolzarb va rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biri sifatida tan olinmoqda. Ushbu jinoyat atrof-muhitga yetkazilgan keng ko'lamli, uzoq muddatli va jiddiy zararlar bilan bog'liq bo'lib, insoniyat va tabiiy muhit o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni aks ettiradi. Tarixiy va zamonaviy misollar shuni ko'rsatadiki, ekologik zararlanishlar nafaqat tabiiy resurslarning yo'qolishi, balki mahalliy va global xavfsizlik, odamlarning hayot sifati va milliy barqarorlikka ham bevosita tahdid soladi. Amaliyotda, masalan, Rossiya-Ukraina mojarosi kabi hodisalar ekotsid tushunchasining dolzarbligini va uning xalqaro javobgarlik mexanizmlari orqali nazorat qilinishining zarurligini yana bir bor tasdiqladi. Shu holatlar ekotsidni tan olish bo'yicha normativ bo'shliqni to'ldirish, subyektiv va obyektiv mezonlarni aniqlashtirish hamda xalqaro sud yurisdiksiyasini kengaytirish muhimligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ekotsidni jinoyat sifatida tan olish

faqat ekologik himoyani mustahkamlash bilan cheklanmay, balki insoniyat xavfsizligi, global adolat va barqaror rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi. Olgan xulosalarimizga ko'ra, ekotsid masalasi xalqaro jinoyat huquqida yangi paradigmani ifodalaydi, ya'ni, u inson va tabiat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni e'tirof etadi, ekologik xavfsizlikni global xavfsizlikning ajralmas qismi sifatida tan oladi va xalqaro hamjamiyatni ekologik jinoyatlarga qarshi yanada samarali mexanizmlarni ishlab chiqishga undaydi. Shu nuqtai nazardan, ekotsidni mustaqil jinoyat sifatida kodifikatsiya qilish va uning Xalqaro Jinoiy Sud yurisdiksiyasiga kiritilishi nafaqat huquqiy, balki axloqiy, siyosiy va ekologik jihatdan ham global zarurat hisoblanadi.

#### Foydalanilgan adabiyotlar

1. Damien Gayle, "What Is Ecocide and Could It Become a Crime under International Law?" *The Guardian*, May 28, 2025, <https://www.theguardian.com/environment/2025/may/28/what-is-ecocide-and-could-it-become-a-under-international-law>
2. European Law Institute, *ELI Report on Ecocide: Model Rules for an EU Directive and a Council Decision* (Vienna: European Law Institute, 2023), [https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user\\_upload/p\\_eli/Publications/ELI\\_Report\\_on\\_Ecocide.pdf](https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Report_on_Ecocide.pdf)
3. Stop Ecocide International, "Legal Definition of Ecocide," *StopEcocide.earth*, June 2021, <https://www.stopecocide.earth/legal-definition>
4. Jojo Mehta va Julia Jackson, "To Stop Climate Disaster, Make Ecocide an International Crime. It's the Only Way," *The Guardian*, February 24, 2021, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2021/feb/24/climate-crisis-ecocide-international-crime>
5. *Rome Statute of the International Criminal Court*, International Criminal Court, May 2024, <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>
6. International Committee of the Red Cross, *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I, 1977)*, ICRC, <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977>
7. History of Ecocide, *Ecocide Law*, <https://ecocidelaw.com/history/>
8. *Ecocide Law*, "Existing Ecocide Laws," <https://ecocidelaw.com/existing-ecocide-laws/>

9. Vincenzo Elia, "Ecocide to Effectively Stimulate the Integration of International Environmental and Criminal Laws," *Asian Journal of International Law*, August 13, 2025, 1–12, <https://doi.org/10.1017/S2044251325100702>
10. Yicun Zhang, "International Criminal Law: Should Ecocide Become the Fifth Core International Crime?" *Studies in Law and Justice* 4, no. 2 (April 2025): 50–59, <https://www.pioneerpublisher.com/slj/article/view/1286>
11. United Nations, *Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind*, *Yearbook of the International Law Commission*, 1991, Vol. II, Part 2, 79–107. [https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft\\_articles/7\\_4\\_1996.pdf](https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996.pdf)
12. European Parliament, *Legislative Resolution of 27 February 2024 on the Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the Protection of the Environment through Criminal Law and Replacing Directive 2008/99/EC* (P9\_TA(2024)0093), February 27, 2024, Publications Office of the European Union, [https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0014\\_EN.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0014_EN.html)
13. European Commission, *950a9dd4-84ce-4163-8c0d-8357ccbadf9d\_EN*, [https://commission.europa.eu/document/950a9dd4-84ce-4163-8c0d-8357ccbadf9d\\_en](https://commission.europa.eu/document/950a9dd4-84ce-4163-8c0d-8357ccbadf9d_en)
14. Fred Pearce, "Collateral Damage: The Environmental Cost of the Ukraine War," *Yale Environment* 360, August 29, 2022, <https://e360.yale.edu/features/ukraine-russia-war-environmental-impact>
15. Jonathan Watts, "The 'Silent Victim': Ukraine Counts War's Cost for Nature," *The Guardian*, February 20, 2023, <https://www.theguardian.com/world/2023/feb/20/ukraine-war-cost-for-nature-russia>
16. Alexandria Hanna, "Killing Our Home: The Case for Creating an International Crime of Ecocide," *Social Justice & Equity Law Journal* 6 (Spring 2023), <https://my.willamette.edu/site/law-journals/pdf/6/alexandria.pdf>
17. "Ecocide: Should Destroying Nature Be an International Crime?" *Eco-Business*, April 4, 2023, <https://www.eco-business.com/news/ecocide-should-destroying-nature-be-an-international-crime/>